

INTERVENCIÓN NO CONGRESO “RAMÓN PIÑEIRO E GALEGUISMO”

Benxamín Casal

Na longa traxectoria política de Piñeiro houbo actitudes e posicións que resultaron unhas veces polémicas, outras controvertidas e ata outras severamente criticadas mesmo por grupos, en principio, próximos a el. Para comprender mellor eses momentos da vida política de Ramón Piñeiro, quizais sexa conveniente identificar algúns elementos que, na procura da eficacia política, permanecen, ao meu xuízo, constantes en todo o seu percorrido vital e político, para a partir deles observar e analizar os acontecementos máis salientables da acción política piñeirá.

Estimo que estes elementos son: unha información sempre actualizada; uns obxectivos sinxelos e claros que mantivo inalterables ao longo da súa vida; e un enorme respecto polas institucións que Galicia se ía dando. De todo isto derivaron unhas estratexias que foron cambiando para tratar de acadar aqueles obxectivos permanentes, en función da realidade de cada intre histórico.

Piñeiro di “o que máis me interesaba do galeguismo era a defensa dos dereitos de Galicia que eu resumía na defensa da súa personalidade cultural e no exercicio do autogoberno”¹. Nas anteriores palabras mantidas durante toda a vida reside o obxectivo primario da política de Piñeiro e a el diríxense todas as súas actuacións durante os anos da transición.

Nos derradeiros anos da ditadura franquista comezaron a xermolar, por toda Galicia, asociacións culturais de moi diversa orixe, pero co interese común de desenvolver actividades en galego. Esta etapa tivo os seus froitos fundamentais en iniciar na participación social a importantes grupos de poboación cidadáns e vilegos e, ao mesmo tempo, permitirlles un achegamento á realidade cultural pasada e presente de Galicia e un coñecemento dos referentes do seu carácter diferencial. Tiña pois un carácter prepolítico e o seu desenvolvemento ten unha evidente relación co labor realizado por Piñeiro dende a Editorial Galaxia e a revista *Grial*.

PRIMEIRAS ELECCIÓNS LEXISLATIVAS

No ano 1977, a Piñeiro parecíalle que as opcións galeguistas presentes, polo seu doctriñarismo e falta de realismo e prudencia, “non podían mobilizar á gran maioría da comunidade galega, moito máis inclinada a contemplar e xulgar a realidade con criterios

---

¹ Ramón Piñeiro, *Olladas no futuro*, Vigo, Editorial Galaxia, 1974, p. 10.

obxectivos”² e xa que logo, como o resultado das eleccións se prevía favorable ás formacións políticas de ámbito estatal, era necesario contar con todos os galeguistas de sensibilidade estiveran no partido que estiveran.

En marzo dese mesmo ano, Piñeiro promove a publicación na prensa dun documento chamado *Manifesto dos 29*. Entre os 29 asinantes, ademais dos máis significados membros do grupo Galaxia, figuraban outros galeguistas vencellados ao galeguismo do exilio. Neste manifesto facíase un chamamento aos partidos políticos de Galicia para que establecesen un pacto que se cinguisse á defensa dos dereitos do pobo galego en dous niveis, o primeiro, a defensa da estrutura federal do estado e para o caso de que esta fórmula non prosperase, estaríase a esixir o principio de igualdade de trato coas nacionalidades históricas.

A procura da unidade que latexa no documento dos 29 é unha teima antiga por parte de Piñeiro consciente de que a consecución dos dereitos de Galicia é unha loita contra o poder político do centralismo e o poder social da burguesía e da igrexa, e nesta desigual loita o galeguismo precisa alianzas³.

A presenza de Ramón Piñeiro nunha candidatura ao Senado nas eleccións xerais de 1977, apoiada por 5 partidos⁴, é tamén unha consecuencia non buscada do intento piñeirán de procurar un compromiso unitario entre as forzas políticas que aceptan o autogoberno de Galicia, sexa coa fórmula federal ou coa autonómica. Nin el nin outros que o acompañaban tiñan expectativas persoais de obter poder político, como non as tivo despois cando se presentou como galeguista independente nas listas do PsdeG-PSOE ao Parlamento de Galicia.

O DIFÍCIL CAMIÑO DO ESTATUTO

O 18 de abril de 1978 constitúese, no Pazo de Xelmírez, a Xunta da preautonomía de Galicia baixo a presidencia de Antonio Rosón, vello amigo de Ramón Piñeiro. Dende entón, boa parte das decisións que ha tomar Rosón son previamente consultadas con Piñeiro e isto xa se bota de ver no discurso que o presidente Rosón⁵ pronuncia na constitución da Xunta preautonómica, por atoparse nel as ideas de unidade e vencello co pasado histórico nas que tantas veces insistiu Ramón Piñeiro. Tras da unidade política está a aceptación do pluralismo democrático existente e o vencello co pasado histórico equivale a darlle prioridade política á elaboración do Estatuto de Autonomía. Hai despois un chamamento ás diferentes forzas políticas e entidades socioeconómicas para que

2 Ramón Piñeiro, *Carta a Marino Dónega, Nadal de 1976* en: Miguel Barros: *Ramón Piñeiro e a revisión do nacionalismo*, Vigo, 2009, pp. 561-563.

3 Ramón Piñeiro, “Castelao y su relación con Cataluña” en *La Vanguardia*, 18-12-1984. “[...] si se sabe que la lucha reivindicativa en Galicia fue protagonizada por las minorías intelectuales, no solo frente al poder político del centralismo, sino simultáneamente frente al poder social de la burguesía y de la Iglesia, en Galicia tradicionales y beligerantes aliados del estado centralista, se comprende la necesidad de buscar alianzas”.

4 Carlos Casares, *Ramón Piñeiro unha vida por Galicia*, A Coruña, Fundación Caixa Galicia, 1991, pp. 123-124.

5 “[...] candidatura conxunta ao Senado apoiada polo Partido Popular Galego, Partido Socialista Galego, Federación Socialista Galega-PSOE, Partido Comunista e Movemento Comunista de Galicia”.

5 Benxamín Casal en Ceferino Díaz, *A esforzada conquista da autonomía*, Vigo, 2007, pp. 61-62.

se impliquen na transcendental tarefa de redactar un anteproxecto de Estatuto de Autonomía, presentando comunicacións, propostas e textos e máis tarde a elección, para o cometido de sistematizar as achegas recibidas, de dezaseis persoas en representación do mundo político, sindical e cultural, mesmo forzas extraparlamentarias, un colectivo plural que se coñecerá como a Comisión dos 16, encargada da redacción do anteproxecto de Estatuto de Galicia.

Cando no ano 1978 uns galeguistas o convidan ao acto refundacional do partido galeguista en Poio, Piñeiro, que xa propiciara a creación dun partido democrata cristián galego e outro socialista galego, lembra que, como dixera Bóveda, “o galeguismo é máis, moito máis, que un partido político”⁶. Tamén podía ter na mente as palabras de Víctor Casas⁷ que prevían que, coa chegada da autonomía, o nacionalismo dividiríase en dereitas e esquerdas e mesmo as de Castelao, que admite a necesidade dunha escisión dese tipo no partido galeguista cando Galicia “conquira os seus anceios mínimos de liberdade”⁸. Velaí porque Piñeiro non considera acertado pechar as arelas galeguistas nun só partido e polo tanto non lle parece conveniente, para os intereses do partido galeguista agora recreado, que el fale no congreso tal como lle propoñen. Algúns dirixentes dese partido, pouco coñecedores do carácter e o pensamento de Piñeiro, insisten en forzar a súa presenza no congreso, coa infundada suposición de que, ao encontrarse sometido á presión da masa congresual, da que formarían parte algúns amigos seus, abandonaría os seus obxectivos e cedería aos desexos dos militantes do partido galeguista de que se sumase aos seus postulados e os amparase no monopolio do galeguismo. Tal como sabían os que o coñecían, non sucedeu así, Piñeiro mantívose fiel aos seus obxectivos e encheu de decepción aos que esperaban un cambio de actitude.

As eleccións lexislativas do 1 de marzo de 1979 desembocan nunha nova Xunta pre-autonómica de moi diferente estilo á anterior. As primeiras medidas visualizan o cambio de política: a Asemblea de Parlamentarios de Galicia non ratifica o anteproxecto de Estatuto aprobado pola Comisión dos 16 e Rosón cesa como Presidente da Xunta. Estes cambios, que son o resultado do chamado proceso de reordenación autonómica no que se quere utilizar o Estatuto de Galicia para iniciar un sistema autonómico dotado de menores competencias, rematan a noite do 21 de novembro de 1979 coa aprobación, na Comisión Constitucional e só cos votos do partido do goberno, do texto do Estatuto de Galicia.

Piñeiro, que ía seguindo paso a paso os avatares do Estatuto na Comisión Constitucional, non tivo que esperar ao día 21 de novembro para saber que triunfaría a tese do goberno impondo, ademais doutros recortes, a cláusula transitoria terceira. Por iso,

6 Citado en Xavier Castro, *O galeguismo na encrucillada republicana*, A Coruña, 1985, p. 163.

7 Víctor Casas: “Fenestra” en *El Pueblo Gallego*, 28-06-1931, p. 9.

8 Castelao, *Sempre en Galiza*, Bos Aires, Edición As Burgas, 1961, p. 26.

comezou a redacción dun novo documento público e contactou as asinantes, para que o día 22 de novembro a prensa publicase o *Manifesto dos 25*, no que se refugaba a discriminación exercida sobre Galicia e se quería unir a voz dos asinantes á dos que defendían os dereitos de Galicia, na súa plenitude constitucional, esixindo un estatuto, con peculiaridades diferentes ao vasco e ao catalán, pero con idénticos dereitos autonómicos.

O descontento de Piñeiro e dos galeguistas que o secundaban, tamén o dos partidos autonomistas, concellos, sindicatos e o da propia sociedade galega callou nas manifestacións do 4 de Nadal de 1979, as máis numerosas que se lembran nas cidades galegas.

REALIDADE GALEGA E OS PACTOS DO HOSTAL

Actuar politicamente con apriorismos afastados da realidade do momento conduce inexorablemente ao fracaso. Piñeiro sempre tivo moi claro que a información lle daba o coñecemento da realidade que necesitaba para actuar.

Hai dúas etapas na vida de Piñeiro nas que a utilización da información, para a configuración da realidade que ha condicionar a toma de decisións políticas, tivo especial relevancia. Unha delas foi a dos meses nos que se estivo elaborando o Estatuto de Galicia de 1980.

Partindo da non aceptación do Estatuto aprobado na Comisión Constitucional das Cortes só cos votos da UCD que, ao establecer a cláusula transitoria terceira, rabenaba as nosas posibilidades de autogoberno que a Constitución do 78 llexitimara, Piñeiro tenta buscar saídas ao atranco político no que Galicia nese tempo se atopaba. Co fin de avaliar as posibilidades de intervención que algúns galeguistas próximos a el demandaban, promove varias xuntanzas e vai perfilando un instrumento político nacido, di, “da necesidade de dar unha resposta positiva á opinión galeguista non militante en partidos, que se sentía desorientada e preocupada ante a situación autonómica”.

Froito desta estratexia nace Realidade Galega que se presentou en Santiago de Compostela o 6 de marzo de 1980 cun manifesto asinado por 67 persoas. O grupo promotor pertencía ao galeguismo galaxián e as persoas asinantes, dicía Piñeiro “procurouse que foran de abondo heteroxéneas para que non puidese, en modo algún transformarse nun partido político”.

En Realidade Galega quérese artellar unha representación do país, minoritaria e plural, na que os seus membros aceptan unanimente e sen reservas o autogoberno, a lingua e os dereitos de Galicia como nacionalidade histórica, pero ao mesmo tempo teñen fondas discrepancias sobre a forma que debe tomar o autogoberno, a onde se ha dirixir o país, cómo se deben aproveitar os recursos, o peso que debe ter o goberno na dirección da economía etc. É dicir, unha organización plural de galeguismo transversal. Paradigma do que se desexa para o país.

Realidade Galega tiña dúas metas, unha: axudar á procura dunha saída política ao atranco autonómico sobre a base dunha rectificación de UCD á reforma do Estatuto;

e no caso de non se lograr a anterior meta, facer fronte á crise política derivada dese fracaso organizando unha corrente autonomista baseada no estudo dos problemas de Galicia. O logro do primeiro obxectivo, por manter a posición de Galicia ao nivel das outras nacionalidades históricas, fixo innecesaria a continuidade de Realidade Galega.

Ante a pasividade do partido gobernante, que deixa pasar o tempo sen facer nada para resolver o problema xurdido, Realidade Galega emite, co título “Ante o Referendo”, o seu segundo manifesto o 10 de abril de 1980, no que insiste dun xeito máis explícito na necesidade de que UCD pode e debe rectificar “a actitude impositiva, arbitraria que se aplicou nas Cortes á negociación do noso estatuto”, e facelo antes do referendo mediante negociación cos partidos interesados na autonomía.

A estratexia despregada por Piñeiro exerceu unha forte presión sobre a opinión pública e sobre membros moi significados da UCD galega para que se aceptase o fracaso do que se deu en chamar o “estatuto da aldraxe” e se abrisen conversas con todas as forzas políticas parlamentarias e extraparlamentarias para reformar o texto antes de sometelo a referendo. A presión chegou a ser tan grande que a UCD central enviou a Galicia a Pío Cabanillas co cometido de entrevistarse con algúns galeguistas e desactivar os movementos que estes facían en contra do Estatuto. Cando Pío chega a Galicia, Realidade Galega estaba en fase de preparación, o grupo promotor mantivera catro reunións e xa contactara con boa parte dos futuros asinantes do manifesto fundacional. A entrevista que mantén con Piñeiro e outros tres galeguistas, que despois serían membros de Realidade Galega, remata sen o resultado que el desexa, Realidade Galega continúa o seu camiño para esixir a rectificación de UCD e Pío Cabanillas deixouno ben explícito ao declarar á prensa: “estes señores non pensan coma min”.

Parecía quedar clara a firmeza da actitude de Piñeiro e os galeguistas que o secundaban en Realidade Galega verbo do Estatuto, porén, aínda se había tentar de novo torcela. A UCD madrileña non desiste do seu intento de facer desaparecer o atranco que a actitude de Realidade Galega supón para a posta en marcha do referendo do primeiro Estatuto, que iniciaría a baixa das reivindicacións autonomistas doutras comunidades. No verán de 1980, Adolfo Suárez desprázase a Galicia e permanece nas Rías Baixas un certo tempo co fin de elevar a confianza dos ucedeos galegos e buscar apoios para o Estatuto que o seu goberno impuxera. Mediante o santiagués Suárez Núñez, naquela altura senador de UCD, o presidente Adolfo Suárez invita a Piñeiro a entrevistarse con el. A invitación foi declinada e a negativa de Piñeiro tiña o claro significado de evitar que esa visita fora utilizada mediaticamente para desvirtuar a posición e a unidade de Realidade Galega en beneficio dos intereses do centralismo ucedista.

Dende o 22 de novembro de 1979, data na que se fai público o *Manifesto dos 25*, ata o 29 de setembro de 1980 día no que se dá remate aos *Pactos do Hostal*, Piñeiro leva a cabo unha intensa actividade que se materializa en contactos con galeguistas, persoeiros

da cultura e destacados militantes de todas as forzas políticas e sociais. Ao principio, nomeadamente con políticos da UCD para convencelos de que o Estatuto chamado da “aldraxe” pode e debe reformarse antes de sometelo a referendo e despois tamén cos do PSdeG-PSOE servindo de ponte cando se inician as negociacións para desbloquear o impasse estatutario.

Menos de tres meses despois dos acordos que alumaron no Hostal un Estatuto digno para Galicia, os galegos fomos convocados a referendalo, sen tempo de abondo para que se lle transmitise á cidadanía as virtudes deste texto, cando, en troques, houbera dez meses de rexeitamentos ao anterior, votado só pola UCD. Isto unido a unha errada propaganda institucional da Xunta preautonómica e que a maioría dos partidos facían unha campaña morna ou non a facían, desembocou nun clima de grande atonía política que obrigou a Realidade Galega a emitir o seu terceiro manifesto, publicado o día antes do plebiscito, no que se animaba a votar porque con este voto, dicíase, “deféndense os dereitos de Galicia”. Pero ademais, paralelamente ao manifesto de Realidade Galega, un grupo ideologicamente plural de 15 persoeiros do vello galeguismo da anteguerra propugnaba o si para o Estatuto no acto conmemorativo do trixésimo aniversario da fundación da editorial Galaxia.

CANDIDATO A DEPUTADO

Aprobado o Estatuto de Autonomía de Galicia cun feble apoio no referendo, a preocupación de Piñeiro era buscar outros medios de fortalecer o nacemento da Autonomía e dar maior credibilidade ás institucións, que podían sufrir a deterioración consecuenta ao longo proceso da reforma estatutaria. Entende que a debilidade dos partidos netamente galegos vai deixar a Cámara orfa do pensamento galeguista. Para el, o bo funcionamento do Parlamento de Galicia esixe que se estableza unha certa restauración do proceso iniciado nos anos trinta e que a maioría dos deputados sexa consciente da existencia dunha realidade política galega diferenciada. Para iso é necesario que haxa na Cámara un número mínimo de deputados que actúen como xermolo galeguista e defendan a consolidación da Autonomía salvando os posibles atrancos que puidesen obstaculizala. Aínda que pensaba que “o papel político dos intelectuais na sociedade ten que ser de independencia crítica”, diante da Galicia daqueles momentos cría que “deberán participar no desenvolvemento autonómico”.

Pola súa banda, a dirección do PSdeG-PSOE quería evitar que a Autonomía nacesse feble e trata de fortalecela abrindo as súas listas “a persoas de prestixio que contribúisen a dar maior credibilidade ás institucións autonómicas que ían nacer”⁹. A Piñeiro, cando lle comunican esta proposta, parécelle politicamente acertada e xenerosa e ofrécese a axudar na elección desas persoas que, por indicación do propio Piñeiro e aceptación da

9 Ceferino Díaz, *A esforzada conquista da autonomía*, Vigo, Editorial Galaxia, 2007, p. 42.

dirección socialista, recaería en Carlos Casares e Benxamín Casal. Sabedores os socialistas do alto grao de compromiso manifestado en todo momento por Piñeiro a prol do desenvolvemento autonómico pídenlle que sexa el unha das persoas integrada nas listas do PSdeG-PSOE e acepta aínda sendo consciente do alto custe persoal e político que a decisión comportaba.

Naquel mes de xuño de 1981, o último domingo do mes como adoito, celebrouse en Trasalba a tradicional festa que a Fundación Otero Pedrayo lle dedica ao patriarca das letras galegas. Na xuntanza alí levada a cabo, Ramón Piñeiro deu conta á plana maior do galeguismo alí presente das ofertas que se recibiran para que os galeguistas participasen nas eleccións formando parte das listas dalgúns partidos: “Todos os asistentes estiveron de acordo na necesidade de aceptar aqueles ofrecementos, pois era a única maneira de garantir a presenza do galeguismo no primeiro Parlamento de Galicia”¹⁰.

Pola contra, non estiveron de acordo con esta decisión os mozos galeguistas que xiraban arredor do proxecto galeguizador de Galaxia, case que todos eles militantes en partidos da esquerda nacionalista. A súa discrepancia baseábase en non admitir que os intelectuais perderan a independencia integrándose nas listas dun partido estatal que por riba ía enfrontarse coas alternativas xenuinamente galegas. Aínda que, en xeral, non dubidaban da recta intención de Piñeiro criticaban o que estimaban o seu desacerto político. Foi moi doloroso para Piñeiro recibir esas críticas, que nalgúns casos foron extremadamente duras. Certo que xa as esperaba. Sabía que as habería e que a decisión que ía tomar comportaba uns custes moi altos, pero sabía tamén que era iso o que tiña que facer e fíxoo.

No limiar que Piñeiro escribiu para *As mocedades galeguistas* de Argimiro Rojo poden atoparse as claves que explicarían aquelas discrepancias de Piñeiro coa mocidade no ano 1981. Comenta a diferente evolución da manifestación ideolóxica do partido galeguista e das mocidades galeguistas e sinala que “mentres o partido vai flexibilizando a súa actuación política cara a unha adaptación pragmática ás realidades que poden facer posible a consecución do noso estatuto de autonomía, as mocedades van radicalizando o seu radicalismo nacionalista. En realidade, tanto o partido como as mocedades tiñan unha mesma fonte doutrinal que seguía a ser o núcleo fundamental do pensamento galeguista; pero Bóveda, Castelao, Gómez Román, e en xeral os dirixentes do partido, distinguiron nidiamente entre as metas ideais da doutrina e as posibilidades políticas da realidade. E, ao teren como obxectivo político inmediato a consecución do estatuto de autonomía, encontráronse coa realidade crúa e núa de que só as esquerdas, e máis singularmente Azaña, estaban dispostas a apoiar o noso estatuto. E pactaron con Azaña”.

10 Ramón Piñeiro: *Da miña acordanza*, Vigo, Editorial Galaxia, 2002, p. 217.

PRIMEIRA LEXISLATURA DO PARLAMENTO DE GALICIA

Cando comezaron en Cataluña as reivindicacións do Estatuto, Ramón Piñeiro dicía “os cataláns teñen conciencia de país e esixen a autonomía, en troques a nós cómprenos a autonomía para construír o país”. Nunca abandonou a idea de que as institucións son fontes de creación de conciencia cívica. Aquí reside a causa doutra decisión controvertida, a de votar, no Parlamento da nosa comunidade, a candidatura de Fernández Albor como Presidente da Xunta de Galicia, sendo Piñeiro deputado do grupo parlamentario socialista e Albor candidato do Partido Popular. Co seu voto e os dos dous galeguistas independentes que o acompañaban no Parlamento, trataba de fortalecer unha institución importantísima que daquela encetaba a súa andaina e podía levalo a cabo facendo uso dunha independencia previamente pactada cos socialistas galegos.

Sen facerse notar, tal como claramente o expresou Siro no debuxo do seu pasamento, así foi en vida. Coa mesma discreción moveuse no Parlamento de Galicia, pero a súa presenza significou consenso, conciliación e acordo, que deron os froitos dalgunhas leis fundamentais para Galicia como a *Lei de Normalización Lingüística* discutida en ponencia conxunta e aprobada por unanimidade, despois dunha inesquecible intervención de Piñeiro, ou a lei que creou o Consello da Cultura Galega do que logo sería o seu primeiro presidente.

No Parlamento, Piñeiro exerceu un calado, sutil pero eficiente maxisterio galeguizador, paseniño foise aceptando por todos os deputados a obriga moral de esforzarse por utilizar cada vez máis o galego como lingua habitual do Parlamento, e foise creando tamén como un substrato común: o galeguismo transversal pregado por Piñeiro, que nos graves momentos da discusión da lei de sedes, serviu de protección fronte ás tentacións localistas. Tal foi a influencia exercida, que non dubido en recoñecer como un dos froitos desta impronta galeguista na primeira lexislatura do Parlamento de Galicia, que na segunda se rexistrou a presenza de máis dun 20% de deputados galeguistas e de tres partidos exclusivamente galegos.